

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide õppekava

Tehnilise produtsendi eriala

Karoliina Kangur

“HING KURGUS” LAVASTUSPROTSESSI JÄTKUSUUTLIKKUSE ANALÜÜS TEATRI
MUST KAST

Loov-praktiline lõputöö

Juhendajad: Ele Viskus, MA, lektor

Merilyn Elge, Musta Kasti produtsent

Viljandi 2024

Resümee

„Hing kurgus” lavastusprotsessi jätkusuutlikkuse analüüs teatris Must Kast

Lõputöö käsitleb jätkusuutlikkust ning selle rakendamist teatris. Töö eesmärk on analüüsida teatri Musta Kasti lavastusprotsessi „Hing kurgus” jätkusuutlikkuse rakendamine Teatri Rohelise Raamatu põhimõtete järgi. Tööga käsitletakse veel produtsendi ja lavastuala juhi võimalusi teatris keskkonnasäästlikkuse rakendamiseks. Musta Kasti analüüsimisel selgus, et teater on võtnud jätkusuutliku suuna, käsitledes lavastustega keskkonnateemasid ning jälgides lavastuste väljatoomisel ja muudes teatritegevustes keskkonnasäästlikkust. Lavastuse „Hing kurgus” protsessi saab nimetada jätkusuutlikuks, kuna mitmed lavakujunduse, valguskujunduse elemendid, rekvisiidid ning muude protsessiga kaasnevate tegevustega rakendati säästlikke põhimõtteid. Lavastusprotsessi saab produtsendi ja lavastusala juhi vaatenurgast samuti nimetada pigem jätkusuutlikuks.

Võtmesõnad: jätkusuutlikkus teatris, jätkusuutlikud produktsioonid, Teatri Roheline Raamat, jätkusuutlik lavastusprotsess, Must Kast, lavastus „Hing kurgus”

Abstract

Analysis of the Sustainability of the Production Process of "Hing kurgus" at Must Kast Theatre

This thesis examines sustainability and its application in the theatre. The goal is to analyze the sustainability of Must Kast Theatre's production process for "Hing kurgus" according to the principles of the Theatre Green Book. The thesis also explores the possibilities for producers and production managers to implement environmental sustainability in theatre. The analysis of Must Kast revealed that the theatre has adopted a sustainable approach by addressing environmental themes in its productions and by ensuring environmental sustainability in its production processes and other theatre activities. The production process of "Hing kurgus" can be deemed sustainable, as various elements such as set design, lighting design, props, and other associated activities adhered to sustainable principles. From the perspective of the producer and the production manager, the production process can also be considered largely sustainable.

Keywords: theatre sustainability, sustainable productions, Theatre Green Book, sustainable production process, Must Kast, "Hing kurgus" production.

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Jätkusuutlikkus.....	7
1.1. Jätkusuutlikkuse mõiste, kujunemine ja tähtsus.....	7
1.2. Jätkusuutlikkus teatris.....	8
2. Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” jätkusuutlikkus.....	11
2.1. Must Kast.....	11
2.2. Lavastuse „Hing kurgus” tutvustus.....	13
2.3. „Hing kurgus” lavastusprotsessi jätkusuutlikkus.....	15
2.3.1. Algteksti sobivus lavastuse ja lavastaja Taago Tubina nägemusega.....	15
2.3.2. Lavakujunduse, rekvisiitide ja kostüümide keskkonnasäästlikkus.....	15
2.3.3. Jätkusuutlikkus valguskujunduses.....	18
2.3.4. Helikujunduse keskkonnasõbralikkus.....	19
2.3.5. Muude tegevuste jätkusuutlikkus.....	19
2.4. Produtsendi vaatenurk jätkusuutlikkuse jälgimisel.....	21
2.4. Minu roll lavastuses.....	24
2.6. Eneserefleksioon.....	25
Kokkuvõte.....	27
Kasutatud allikad.....	29
Lisad.....	31
Lisa 1. Lavastuse „Hing kurgus” plakat (kujunduse autor Birgit Landberg, idee autorid Taago Tubin, Kaspar Jancis).....	31
Lisa 2. Fotod lavastuse „Hing kurgus” proovidest.....	32

Sissejuhatus

Peegeldades teatri Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” ühte sõnumi edastamise viisi, siis algab minu töö kõigepealt faktidega kliimakriisi mõjust. Nimelt süsihappegaasi (CO₂) tihedus atmosfääris oli 2022. aasta maikuus inimkonna ajaloos kõige suurem ehk 421 osakest miljoni kohta. 2023. aasta oli globaalselt kõige kuumema temperatuuriga aasta kogu inimkonna ajaloos. Iga päev tekib 70 ruutkilomeetrit kõrbe juurde. Iga päev sureb välja kuni 70 liiki elusolendeid. Iga päev satub õhku, vette ja maale vähemalt 1,5 miljonit tonni ohtlikke jäätmehid. Eestis visatakse aastas minema 84 000 tonni söömiskõlblikku toitu – ametlikult kutsutakse seda toidukaoks ehk raisatud toiduks. (Conservation International, *s.a.*; Fudloop *s.a.*; Heinlein, 2006, 20) Need vähesed, kuid paljuütlevad faktid, viitavad aga kõik kliimakriisi süvenemisele.

Kliimakriisiga tegelemine on minu jaoks oluline globaalne eesmärk, millega küll maailmas natuke tegeletakse, kuid mitte piisava efektiivusega, et positiivset või kliima neutraalset mõju tunda oleks. Inimesed aga ise ei pane tähele suurenenud kliimamõjutusi - neid tuleb mingil kujul siiski kommunikeerida inimestele (Taxopoulou, 2023, 197-198). Teatril on aga olemas ressursid, kuidas inimest mõjutada või suunata tegutsema. Teatri Roheline Raamat (2021) on arvamusel, et teatril on võim inimesi keskkonnasäästlikkuse teekonnale kaasata, järgides ka ise jätkusuutlikkuse põhimõtteid produktioonides, teatrimaja haldamisel ja muudes teatritegevuses.

Minu üks eesmärk elus on ühendada bioloogia eriala vilistlase ning etenduskunste valdkonna tudengina keskkonnateadus ja teatrimaailm. Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” protsessiga ning lõputöö uurimusliku poole materjalide läbitöötamisega liigun ma eesmärgi saavutamisele lähemale. Antud lõputöö on kasulik produtsentidele, lavastusala juhidele, teatrikunstnikele jm, kes soovivad rakendada jätkusuutlikkust teatris.

Ma soovin oma lõputööga uurida Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” väljatoomise jätkusuutlikkust Teatri Rohelise Raamatu põhimõtete alusel, võttes aluseks lavastusega käsitlevaid teemasid. Minu eesmärk on analüüsida Musta Kasti „Hing kurgus” lavastusprotsessi, võttes arvesse ka Musta Kasti keskkonnasäästlikud tegevused. Samuti

lähenen projektile produtsendi ja lavastusala juhi vaatenurgast, milliseid jätkusuutlikke otsuseid on võimalik teha lavastuse eri valdkondades.

Lõputöö koosneb sissejuhatusest, kahest sisupeatükist, kokkuvõttest, kasutatud allikatest ning lisadest. Esimeses peatükis keskendun jätkusuutlikkuse mõiste defineerimisele, kujunemisele ja selle tähtsusele ning käsitlen jätkusuutlikkust teatri kontekstis. Teises peatükis analüüsin ma teatri Musta Kasti keskkonnasõbralikkust, tema lavastuse „Hing kurgus” protsessi keskkonnasäästlikkust erinevates valdkondades. Selles peatükis avan ka produtsendi ja lavastusala juhi jätkusuutlikkuse järgimise võimalusi ning nende rakendamist lavastuse „Hing kurgus” näitel. Teise peatüki viimased kaks alapeatükki kirjeldavad täpsemalt minu rolli projektis ning eneserefleksiooni.

1. Jätkusuutlikkus

1.1. Jätkusuutlikkuse mõiste, kujunemine ja tähtsus

Jätkusuutlikkuse mõiste on aja jooksul arenenud ja mitmekesisistunud, hõlmates nii keskkonnakaitset kui ka sotsiaalse ja majandusliku arengu tasakaalu. Algselt keskendus jätkusuutlikkus eelkõige loodusressursside kasutamisele ja säilitamisele, kuid tänapäeval käsitletakse seda laiemalt kui ühiskonna võimet rahuldada oma vajadusi ilma tulevaste põlvkondade võimet ohverdamata. Curtin ja Jones (2000) defineerivad jätkusuutlikkust kui protsessi, mille käigus majanduslikud, sotsiaalsed ja keskkonnaalased eesmärgid on omavahel tasakaalus, tagades pikaajalise heaolu ja ressursside kättesaadavuse.

Jätkusuutlikkuse kontseptsiooni kujunemine on seotud ökoloogilise ja keskkonnaalase teadlikkuse tõusuga, eriti 20. sajandi teisel poolel. Peeter Liiv (1989) rõhutab, et Roheline liikumine ei tohiks piirduda ainult hetkekriiside lahendamisega, vaid peab vaatama kaugemale, kujundades ühiskonna igapäevakultuuri ja elustiili nii, et see toetaks jätkusuutlikkust. Liivi sõnul on kliimakriisi peamiseks põhjuseks inimtegevuse läbimõtlematus ja lühinägelikkus, mis on kaasa toonud globaalse mõjuga tehnoloogia kasutamise ilma ülemaailmse mõtlemise ja tegutsemiseta.

Jätkusuutlikkus põhineb inimese ja looduse vahelise tasakaalu leidmisel, lisab Ahto Oja (2003). See tasakaal on säästva ühiskonna eetikaks, kus inimtegevus peab olema kooskõlas looduse eluliste vajadustega. Näiteks juba 2022. aastal mõõdetud tulemuste põhjal suudavad peamised süsiniku sidujad atmosfäärist eemaldada ainult 31% ringluses olevast süsihappegaasist (Iberdrola, *s.a.*). Oja (2003) on arvamusel, et jätkusuutlikkus ei ole ainult keskkonnakaitse küsimus, vaid ka sotsiaalse ja majandusliku arengu keskkonnahoidu integreerimine.

Jätkusuutlik areng tähendab, et peame leidma viise, kuidas majandada oma ressursse tõhusalt ja õiglaselt, tagades samas looduse säilimise ja taastumise võime (Curtin ja Jones, 2000). Jätkusuutlikkuse aluseks on eetiline lähenemine, mis arvestab nii inimeste kui ka looduse vajadustega. See tähendab, et peame looma ühiskonna, kus majanduslik ja sotsiaalne areng

toimuvad kooskõlas keskkonna hoidmisega. Ainult selline terviklik ja tasakaalustatud lähenemine tagab jätkusuutliku tuleviku. (Oja, 2003)

Jätkusuutlikkuse laiaulatuslik ja keeruline kontseptsioon nõuab kõigi ühiskonna tasandite ja valdkondade pühendumist ja koostööd. Selle saavutamine eeldab teadlikkuse tõstmist, eetiliste väärtuste omaksvõttu ja konkreetseid meetmeid, mis tagavad ressursside säästva kasutamise ja keskkonna säilitamise tulevastele põlvkondadele.

1.2. Jätkusuutlikkus teatris

Teater on mõjuvõimas ühiskonna peegel, suutes oma mitmekesiste lavastustega tekitada vaatajates empaatiat keskkonnaküsimuste vastu, peegeldades ka nende probleemide lahendamise vajalikkust. Võrreldes teiste kunstivormidega jõuab teatri sõnum publikuni vahetu kogemusena ning võib inspireerida jätkusuutlikumaid valikuid kiiremini tegema. Seetõttu on oluline kasutada teatri vormi keskkonnateadlikkuse suurendamiseks, pöörates tähelepanu teatri enda ökoloogilisele jalajäljele. See hõlmab näiteks lavastuste ülesehitust, teatrimaja haldussüsteeme ja kogu teatripere pühendumust keskkonnasõbralike eesmärkide saavutamisele (Morris *et al.*, 2022).

„A Practical Guide to Greener Theatre“ (2014) ja *Theatre Green Book* (2021) (edaspidi Teatri Roheline Raamat) defineerivad jätkusuutlikkust teatris kui protsessi, kus valikute tegemisel saavutatakse kunstilised ja finantsilised eesmärgid, mis vähendavad keskkonnamõju ning millega kõrvaldatakse teatritöös ohtlike materjalide ja kemikaalide kasutamine. Samuti on lavastuse väljatoomisel oluline vähendada süsinikujalajälge. Jätkusuutlikult ehk säästlikult toimetamine teatris on ajaloo jooksul kujunenud majanduslike ja muude kriiside mõjul, kuna ellujäämiseks tuli teatris võimalikult säästlikult n-ö hakkama saada ning kõik olemasolev ressurss ära kasutada (Pisani, 2007). Jätkusuutliku teatrikunstnikuna tegutsev Tanja Beer (Taxopoulou, 2023) järeldeb oma uurimusest, et teatrid pole keskendunud keskkonnaprobleemide lahendamisele, kuna proovivad lahendada omi majanduslikke raskusi. Samuti toob Beer välja, et teatrite hilisem ärkamine kriisiga tegelemiseks on põhjustatud sellest, et teatrites on tekkinud jätkusuutlikkuse rakendamise suhtes negatiivsed eelarvamused. Teatri Roheline Raamat (2021) soovib suunata teatreid mõtlema

jätkusuutlikkusest kui säästlikult ja kaalutletult tegutsemisest, mitte kliimaprobleemide parandamisest.

Nii maailmas kui ka Eestis on kasutusel Teatri Roheline Raamat (2021), mis on spetsiaalselt teatritele ja etenduskunstide organisatsioonidele loodud juhiv jätkusuutlikkuse rakendamiseks teatris. Minu seminaritöö (Kangur, 2024) tulemuste põhjal olid ligi pooled Eesti riigiga seotud teatritest tuttavad raamatu põhimõtetega ning osa ka juba selle ideid rakendamas. Kõige enam rakendab raamatu põhimõtteid Eesti Noorsooteater, kes liigub süsteemselt ja innovaatsiliselt jätkusuutlikkuse suunas: näiteks koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga kaardistati teatri elektritarbimine. Üldiselt oli tulemustest samuti märgata Tanja Beeri järeldest eelarvamuste kohta, kuna palju toodi teatrites välja jätkusuutlikkuse rakendamise kallidust, ajamahukust ning kunstilist piiratust. Kuigi näiteks energiatõhusate süsteemide rakendamine ilma toetuseta võib teatrile kallis olla, lubab dekoratsioonide jms valmistamisel taas- ja uuskasutuse rakendamine hoopis eelarvet kahandada, mistõttu pole eelarvamusel põhjendatud.

Kliimakriis on loonud maailmas uue reaalsuse ja kohandanud sellega ka kunstivorme. Teatri Rohelise Raamatu (2021) autorid on arvamusel, et jätkusuutlikkuse rakendamine ei piira otsestelt lavastuse kujundust, sest teater oma olemuselt reageerib alati kriitilistele uutele oludele loovalt ja uuenduslikult ning avastab protsessi käigus innovatiivseid edastamise viise. Arvestades bioloogilist looduslikku valikut, mis tagab parema ellujäämise, on jätkusuutlikkuse rakendamine teatris minu arvates ühiskonnas vajalik kohanemise viis.

„A Practical Guide to Greener Theatre“ (2014) sisaldab juhtumiuuringuid jätkusuutliku lavakujunduse, kostüümide, valguskujunduse jms kohta, millest ühes uuris valguskunstnik Maja White LED-tehnoloogia kasutamist teatris. Selgus, et võrreldes vanade valgusallikatega on LED-lampide kasutamine ligi 12 korda energiasäästlikum ning näitlejatel ei ole laval mängides nii palav. Kuigi LED-valgus võib inimkehal sageli liiga kahvatu jääda, pooldab autor eredaks küllastunud valgustamiseks siiski selle kasutamist. Uurimuse järeldest nimetab White „roheliseks”, kuid mitte „jätkusuutlikuks”, sest tema arvates on palju teavet LED-valguse kohta veel selgumata ning kindlaid järeldusi ei ole hetkestaadiumis võimalik teha. Kuigi nõustun, et hetkel puudub kergesti hallatav süsteem jätkusuutlikkuse mõõtmiseks, mis arvestaks ka näiteks materjalide valmistamise jätkusuutlikkust, võib sarnaseid positiivseid näiteid rakendamisevõimalustest nii Eesti kui maailma kontekstis erinevate lavastusprotsessi osade ja valdkondade kohta siiski leida.

Erinevaid lahendusi keskkonnasäästlikeks tegevusteks pakub Teatri Roheline Raamat (2021), mis koosneb kolmest osast. Esimene osa „Jätkusuutlikud produktsioonid“ keskendub lavastuse jätkusuutlikule väljatoomisele. Teine osa „Jätkusuutlikud hooned“ käsitleb teatrimaja kestlikkust, andes juhtnööre kogu hoone – seinte, katuse jm maja osade – muutmiseks keskkonnasäästlikuks. Kolmas osa „Jätkusuutlikud teatritegevused“ keskendub teatri publikuala, lavataguste tegevuste, sh töökodade, kontorite, teatrimaja haldamise, jäätmekäitluse, teatri töötaja ja publiku liikumisharjumuste ning juhtkonna lepingute ja hangete jätkusuutlikkusele.

Juhtiv näide jätkusuutlikkusest teatrimaailmas on Suurbritannias asuv Arcola Teater. Arcola eesmärk on saada maailma esimeseks süsinikuneutraalseks teatriks ning selle nimel rakendatakse mitmeid keskkonnasõbralikke tavasid. Teatri üks suuremaid saavutusi on Grimeborni ooperifestivali energiakasutuse vähendamine 36% võrra, kus koostöös Philips Entertainment Lightinguga kasutati energiatõhusaid LED-valgusteid. Arcola on paigaldanud teatrihoonele ka päikesepaneelid ja süsinikuneutraalse küttesüsteemi, kuid pühendumus jätkusuutlikkusele ulatub tehnoloogiast kaugemale. Teater tegeleb aktiivselt keskkonnateadlikkuse suurendamisega ja rakendab kõigis oma tegevusvaldkondades rohelisi tavasid. See terviklik lähenemine on toonud Arcolale tunnustusi, sealhulgas The Stage'i Jätkusuutlikkuse auhinna 2018. aastal, mis tõstab esile nende innovaatilisi pingutusi kliimamuutustega tegelemisel ja pidevat püüdlust rohelisemate meetodikate poole teatriproduktsioonides (Arcola Theatre, *s.a.*).

2. Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” jätkusuutlikkus

2.1. Must Kast

Must Kast on Tartus toimetav väiketeater, kelle kontor ja põhiline mängusaal paikneb Magasini tänaval Genialistide Klubi teisel korrusel. Must Kast sündis Viljandi Kultuuriakadeemia etenduskunsti osakonna teatrikunsti 10. lennu tudengitest 2014. aastal. Teatri lavatüüp on avatud võimalustega, kus usutakse vormipiiranguteta maagia sündimisse. Must Kast on alati teadlik sellest, missugune on teda ümbritsev ühiskond, olles väga sotsiaalne teater nii lavastuste valiku kui ka ühiskonnas toimuvale kaasa rääkimisega. (Must Kast, *s.a.*)

Must Kast väärtustab kaasatust ja avatust, nooruslikkust ja paindlikkust ning sotsiaalset närvi, olles muutumis- ja kohanemisvõimeline. Nende iseloomuomadustega sobitub Must Kast oma ideoloogialt jätkusuutliku teatri konteksti, kes ühiskonnas olulise teemaga suhestub ning vastavalt sellele käitub. Must Kast tegutseb väiketeatrile omaselt säästlikult, pigem aga eelarvelise piiratuse tõttu. Teatri jätkusuutlikkuse rakendamist analüüsides selgub, et teatri eesmärgid pole püstitatud konkreetselt keskkonnasäästlikkusest lähtudes. Arvestada tuleb ka asjaoluga, et Mustal Kastil puudub oma teatrimaja ning nad kasutavad palju rendipindu, mistõttu pole nende käsutuses ressursse nagu publiku jäätmekäitlus või hoone energiasäästlikkusega seotud teemad, et viia läbi suurem muutus jätkusuutlikkuseni.

Sellegipoolest ilmneb Musta Kasti 2024. aasta keskkonnamõju tegevuskavast, et lavakujunduse ja kostüümide loomisel jälgitakse jätkusuutlikkuse põhimõtteid, eelistades teise ringi poode ja kohalikke tootjaid. Enne ostu sooritamist tehakse põhjalik uurimistöö, et vältida tarbetuid oste. Minimalistliku kujunduse tõttu on materjalikulu väike, katkised esemed parandatakse ning kasutusest maha minevad esemed säilitatakse või taaskasutatakse. Reklaamis eelistatakse elektroonilisi vahendeid, et vähendada paberi kasutamist ja jäätmeteket. Toitlustamisel ja veekasutuses kasutatakse korduvkasutatavaid nõusid ja pakutakse ka taimseid roogi. Jäätmete sorteerimine ja materjalide tõhus kasutamine on teatril olulised põhimõtted, samuti transpordi ja energia tarbimise optimeerimine. Teatri tegevused on kohandatud keskkonnasäästlikkuse eesmärkide täitmiseks, kaasates publikut ja kogukonda.

Toon välja oma seminaritöös (Kangur, 2024) tõlgitud ja kohandatud mudeli etapid, mis kirjeldavad organisatsioonilise jätkusuutlikkuse teadlikkust:

1. jätkusuutlikkuse eitamine, kus ollakse jätkusuutlike põhimõtetega erimeelel;
2. jätkusuutlikkusele mitte reageerimine, kus liigutakse igapäevaste tegevustega samasuguselt edasi, nagu varem;
3. jätkusuutlikkusega nõustumine, kus välditakse riske ja järgitakse seadusandlust, proovitakse ja soovitakse koguda, mõõta ja analüüsida teavet;
4. jätkusuutlikkuse efektiivsus, kus tehakse vähemaga rohkem ja ollakse veendunud muudatuste vajalikkuses – olemasoleva kohandamine ja muutmine;
5. jätkusuutlikkuse strateegiline proaktiivsus, kus on tekkinud juhtkond ning lisatakse väärtust ja lähenetakse innovaatsiliselt, nad on sellele teekonnale pühendunud ning selle suunas muutumist nähakse kui pidevat protsessi, mitte kui üksikut sündmust;
6. jätkusuutlikkust toetav organisatsioon, kus asutust on muudetud ning ollakse juhtival positsioonil jätkusuutliku maailma loomisel olles ühiskonnas lahutamatu osa. (Human Synergistics International [HSI], 2018; Taxopoulou, 2023, 47)

Analüüsides Musta Kasti organisatsiooni jätkusuutlikkuse teadlikkuse staadiumite alusel (HSI, 2018; Taxopoulou, 2023, 47), kuuluks Must Kast kolmanda ja neljanda staadiumi vahele. Teater kuuluks kolmandasse staadiumi sellepärast, et Must Kast nõustub keskkonnasäästlikkuse vajalikkusega ning nad on lavastustes käsitlenud keskkonnateemasid. Teater kuuluks neljandasse staadiumi, kuna nende eesmärk on teha vähemaga rohkem ning nende põhiväärtusi on olla ühiskonnas kohanemisvõimeline. Siiski oli Teatri Rohelise Raamatu (2021) põhjal väiketeatri tegutsemist keeruline analüüsida, sest nende tegevused on väga kaalutletud ja otstarbepõhised ning üldine jalajälg väike.

Seevastu on väiketeatritel sageli eelis olla oma tegemistes suurteatritest jätkusuutlikum, sest isegi keskkonnasõbralikkust eesmärgiks seadmata on nende jalajälg suurteatrite omast palju väiksem. Samuti vaadeldes Teatri Rohelise Raamatu (2021) ideed jätkusuutlikkusest kui säästlikult ja kaalutletult tegutsemisest ning mitte kliimaprobleemide parandamisest, on väiketeatritel mõnedes valdkondades lihtsam jätkusuutlikult tegutseda.

Võttes arvesse Musta Kasti repertuaari, saab teda nimetada Eestis tegutsevaks aktiivselt ühiskonna ja muid sotsiaalseid probleeme dramaturgiliselt käsitlevaks teatriks. Must Kast

puudutas keskkonnateemat 2018. aastal esietendunud lavastuses „Prohvet”, mis käsitles maailmalõpu ja keskkonna kontekstis inimeste ressursside tarbimisharjumusi – Musta Kasti stiilis jätkusuutmatust. Samuti on keskkonna temaatikat käsitletud lavastustes „Sada sekundit südaööni” ja „Ernesto küülikud”. Defineerides jätkusuutlikku teatrit May (2005) artikli ja Teatri Rohelise Raamatu (2021) põhjal, käsitleb roheline teater oma lavastustes dramaturgiliselt keskkonnaprobleemide olulisust ja edendab teadlikkust inimestes, mida Must Kast oma lavastuste sisuga kindlasti rakendab. Kliimakriisi puudutas Must Kast uue lavastusega „Hing kurgus”, mille lavastusprotsessi ja sisu analüüsin teatri jätkusuutlikkuse rakendamise vaatenurgast.

Teater suudab oma mõjuka vormiga edastada sõnumi inimestele efektiivsemalt, suutes vaatajaid kaasata keskkonnateemal rääkima või tegutsema (Morris *et al.*, 2022). Publikuni jõuab jätkusuutlikkuse idee dramaturgiline edastamine vahetumalt kui näiteks lavastusprotsessi jätkusuutlikkuse läbipaistvus. Näiteks soovib Suurbritannia teatripublik kultuuriorganisatsioonides näha suuremat jätkusuutlikkuse rakendamist igapäevases teatritöös (Indigo Share, 2023), mistõttu on oluline kogu teatritöös rakendada jätkusuutlikkuse põhimõtteid.

2.2. Lavastuse „Hing kurgus” tutvustus

„Ma olen täiesti tavaline inimene, kes elab oma täiesti tavalist elu. Ja mul on õigus sellele täiesti tavalisele ehule. Miks just mina ei tohi oma tavalist elu edasi elada nagu varem? Miks peaksin just mina maailma päästmise enda peale võtma? Miks peaksin just mina mingit messiast mängima?” („Hing kurgus”)

„Hing kurgus” on satiiriline süütundesaaga, mis teeb Mustale Kastile omaselt reaalsuskontrolli ühiskondlikest kriisidest tulenevate tunnete vastuolulisusest. Lavastus justkui ei anna vastuseid sellele, mis on õige edasine samm probleemide lahendamiseks, aga kirjeldab inimestes tekkinud meeleheidet probleemide lahendamatuses. Lavastuses käsitletakse tarbimisühiskonna probleeme, humanitaarkriise, globaalset maailmakorda, keskkonnakriisi, rikaste ja vaeste astmelisust jm teemasid.

Lavastuse teeb eriliseks see, et etenduse toimimiseks vajalik elektrienergia toodetakse etendajate endi poolt (vt joonis 1). Etendajad kasutavad spetsiaalseid vääntajameid, mis on mõeldud hädaolukorra komplektis katastroofi korral kasutamiseks. Eestis tehakse sellelaadset lavastust esimest korda, kus kogu elektrienergia toodetakse publiku ees reaalselt. 2011. aastal lavastati Taavet Janseni eestvedamisel sarnase lähenemisega linnaruumi installatsioon-etendus „MIM goes sustainable“, kus publiku kaasabil toodeti *showinguks* vajalik elekter samuti ise ning mille jaoks leiutati vastavad treenažöörid, et leida energiasäästlikud kunstilis-tehnilised võimalused roheliseks teatriks (Eesti Teatri Agentuur, *s.a.*).

Joonis 1. Etendajad vääntavad elektrienergia valgusallikate süttimiseks (foto autori kogust)

Meeskond lavastusele „Hing kurgus“ oli järgmine: lavastaja Taago Tubin, lavastusdramaturg Sven Karja, kunstnik Kaspar Jancis, muusikalised kujundajad Kaarel Kuusk ja Taago Tubin, valguskunstnik Rene Liivamägi, tehniline tugi Oskar Harding, turunduse ja otsemüügi eest vastutaja Triin Truumure, produtsent Marilyn Elge, produtsendi assistent mina, Karoliina Kangur. Laval mängisid Kaarel Targo, Mariann Tammaru, Silva Pijon, Kaarel Kuusk ja Kristian Põldma.

„Hing kurgus” (originaalpealkirjaga „*In meinem Hals steckt eine Weltkugel*“) lavatekst pärineb Šveitsi kirjaniku Gerhard Meisteri sulest, mille tõlkisid eesti keelde Toomas Täht ja Taago Tubin. 2012. aastal valminud originaaltekstist on valminud Šveitsi riigiraadios kuuldemäng ja saksakeelses kultuuriruumis mitmeid lavastusi. Gerhard Meister kirjutab näidendeid, kuuldemänge ja *spoken word* tekste, astudes nendega ka ise laval üles. Eestis kõlab tema tekst laval esmakordselt. (Must Kast, s.a.)

2.3. „Hing kurgus” lavastusprotsessi jätkusuutlikkus

2.3.1. Algteksti sobivus lavastuse ja lavastaja Taago Tubina nägemusega

Gerhard Meisteri algtekst on kirjutatud kuuldemänguna, mis sobib minu arvates ideaalselt Musta Kasti ja Taago Tubina lavastusversiooniga, kus vaataja nägemismeelega pidevalt manipuleeritakse ning rõhutakse just tekstile ja sõnale, mida näitlejad esitavad. Lavastuses keskendutakse lisaks nägemisele palju ka kuulmismeelele: mitmed stseenid esitatakse pimeduses, mida saadab vaid laulvate kausside jm instrumentide kõla, ning etendaja Mariann Tammaru meditatiivne tekstiesitus visandab iga vaataja vaimusilma eraldi pildi.

Algteks uurib, kuidas saada päästetud - see on kollektiivse „mina” või ühisteadvuse peamine mure. Võttes arvesse, et väärtuste kriis on ka ökoloogiline kriis, pütaks ökoloogiline ehk jätkusuutlik teater mõtestada ka inimese positsiooni erinevate kriisidega maailmas, rakendades vormiselt säästlikke põhimõtteid, mis viitab otseselt teksti ja lavavormi kooskõlale. (Must Kast, s.a.)

2.3.2. Lavakujunduse, rekvisiitide ja kostüümide keskkonnasäästlikkus

Lavastuse kunstniku Kaspar Jancise lavakujunduse visioon „Hing kurgus” tekstile oli väga funktsionalistlik. Lavakujundus koosneb põhiliselt neljast toolist, mis paigutuvad puidust plaatide peale, mille külge on kinnitatud ajamid elektri tootmiseks. Nendel elementidel on lavastuses väga praktilised eesmärgid, kuhu ei lisandu midagi üleliigset. Tehniliste lahenduste poolest jäi lavakujundus n-ö läbipaistvaks, kuna erinevate elementide küljes olevaid juhtmeid

otseselt ei peidetud. Kogu lavakujunduse idee juures mängis rolli lavastuse etendamine tavalisest pimedamas lavaruumis, mille valguslahenduse eripära tõttu on erinevaid lavaelemente ja kaableid näha vaid hetkedel, mil neli etendajat vântavad kõik koos eesmise valgusallikatega ruumi valgeks.

Lavastajal oli juba pikemalt plaan toota selles projektis vajalik elektrienergia laval, mistõttu oli aega selle süsteemi väljamõtlemisega tegeleda. Produtsent Marilyn Elge leidis Ameerika ettevõtte K-TOR, mis toodab katastroofi ettevalmistuseks spetsiaalseid hädaolukorra komplekte (ingl *Emergency Disaster Kit*). Sellesse komplekti kuulusid jala- ja käsiajam (vt joonis 2), mille maksimaalne võimsus on jalaajamil 20 vatti ning käsiajamil 10 vatti.

Joonis 2. K-TOR hädaolukorra komplekt katastroofi ettevalmistuseks, mis koosneb jala- ja käsiajamist (joonis K-TOR veebilehelt)

Esimese komplekti tellis produtsent detsembris ning jaanuaris toimus esimene tehniline proov, kus oli oluline kindlaks määrata nende võimsustase valgusallika käivitamisel. Järgmise viie generaatori komplekti tellimisega tegelesin mina, mille käigus uurisin ettevõttelt soodsama ning keskkonnasõbraliku pakendamise ja tarne võimaluste kohta. Esialgselt pidid kõik komplektid Eestisse saabuma ükshaaval, millega oleks lisaks ebavajalikule saastele

kaasnenud ka suurem transpordikulu. Läbirääkimiste järel toimetati viie ajami komplektid Eestisse kolme saadetisena, seega saavutasime varasemaga võrreldes juba väiksema jalajälje. Laval kasutatakse viiest komplektist nelja, kuna üks on võimalike probleemide tekkimisel varuks. Üks käsiajamist prooviperioodil puruneski, kuid selle parandas ära lavastuse tehniline tugi Oskar Harding, kasutades varuajami osi.

Generaatorite funktsioon suhestub samuti lavastuses käsitlevate kriiside aktuaalsusega. Lavastaja seob ajameid kohapeal väntamise kujundiga, kus kogu toodetav energia kulutatakse vaid iseenda hüvanguks, tekib n-õ suletud ring, mis on vastuoluline jätkusuutlikkuse printsiibiga, süvendades kriisi olemust.

Üksikud rekvisiidid, näiteks veepudelid, tähistavad plastikust maailma ja viitavad tarbimiskultuuri läbimõtlematusele. Otsisime rekvisiitideks väikesed 0,3-liitrised plastikust veepudelid, et näidata ühekordsete veepudelite ebavajalikku tarbimist. Olles teadlik siiski mitmekordselt kasutatava plastpudeli mikroplasti tekkimisest, leppisime trupiga kokku, et kasutame prügi vähendamiseks ühte pudelit vähemalt kahel etendusel. Lavakujundus tervikuna ei loo tervet pilti, kuid kui elemendid vähehaaval lahti mõtestada, viitavad need keskkonnakriisi käsitlelusele.

Rekvisiitide alla kuuluvad veel lavastuses butafoorne koera väljaheide plastikust kilekotiga, banaan, laktoosivaba Kreeka jogurt aprikoosimoosi ja jõhvikamüsli ning palju muusikalisi instrumente. Lavastuses on kasutusel ka kümme küünalt, mida etenduse jooksul põletatakse. Küünlad koguti Musta Kasti ja Tartu Uue Teatri ladudest, mis olid varasematest üritustest alles jäänud. Lavastuses kasutatavad viirukipulgad tõi lavastaja oma kodust, mis olid reisiostust seisma jäänud.

Kõik etendajad kannavad samasugust kostüümi, mis koosneb mustast T-särgist, mustadest haarempükstest, mustadest sokkidest ja mustadest tossudest – aasiapäraseid haarempüksid on liikumiseks väga praktilised, viidates oma mugavusega etendajate n-õ pedaalijoogale ja aasiapärasele spirituaalsele probleemide lahendamisele. Riided ja jalanõud soetasime eelarvesse mahtumise eesmärgil siiski jaeketi kaubanduspoodidest, mis ei jälgi jätkusuutliku teatri põhimõtteid. Usun, et olemas oleks olnud jätkusuutlikum variant, kui kunstnik oleks kostüümide väljamõtlemisega tegelenud varem ning ise erinevaid keskkonnasõbralikumaid võimalusi uurinud. Tavaliselt ostab Must Kast kostüüme võimalikult palju teise ringi

poodidest, kuid selle projekti puhul ei läinud kunstniku visioon kokku Musta Kasti keskkonnamõju eesmärkidega.

2.3.3. Jätkusuutlikkus valguskujunduses

Valguskujunduse seisukohast on „Hing kurgus” ideaalses sümbioosis lavastustuses kajastuva keskkonnakriisi teemaga. Iga etenduse toimimiseks vajalik elektrienergia toodetakse publiku silme all etendajate poolt reaalajas, kasutades selleks eelnevas peatükis kirjeldatud ajameid. Jalaajamid on ühenduses eesmistele kaheksa miniPAR valgusallika reaga, mille sisu on vahetatud LED-pirnide vastu, kuna see on hetkel kõige energiasäästlikum variant, mis võtab ka elektri väärtamiseks piisavalt vähe energiat. Valguskunstnik Rene Liivamägi kogus MiniPARid teatritelt üle Eesti, et jälgida olemasoleva valgustehnika taaskasutamist. Samuti kasutatakse valguskujunduseks noodipultidest loodud statiivi, millel on plaadi servadesse kinnitatud LED-valgusallika ribad. Käsiajamite küljes olid eri mõõtme ja värvi filtritega LED pulgad, mida kokku oli 13 pikemat ja 4 lühemat varianti. Lisaks kasutame valgusallikana ka elavat tuld, mis viitab valguse primaarsele versioonile, rõhutades etenduse sisu põhituumat.

Lisaks juhatatakse publik saali nende endi telefonide taskulampidega, et kasutada ära publiku olemasolevaid valgusallikaid. Seda ideed edasi arendades muutub väide, et etenduseks vajalik elektrienergia toodetakse kohapeal, justkui vääraks. Rohepesu vaatenurgast on iga publikuliikme telefoni laadimine toimunud koduse pistiku voolu vm mooduse kaudu. Kui aga lugeda etenduse alguseks hetke, mil öeldakse sissejuhatavat lause, ei kuulu publiku taskulambi kasutamine otseselt etenduseks toimimiseks vajaliku elektrienergia hulka.

Küsimuse all olid ka etenduses käigus olevad etendajate mobiiltelefonid, mis suure osa etenduse ajast ekraaniga valgust kumavad. Etenduse alguses on aga stseen, kus etendajad laevad oma telefone jalageneraatoritega. Proovidega leidsime keskmise aja, mis kulub ühe etenduse jaoks vajaliku protsendi laadimiseks iga etendaja telefonis: näiteks kulutas Mariann Tammaru telefon etendusega keskmiselt 9%, Kaarel Targo oma keskmiselt 22%, Silva Pijon telefon konstantselt aga 15% oma akust. Kaarel Targo laadis väärtajamiga kontrollpubliku sisenemise ajal oma akut 2%. Seda arvesse võttes peaks Kaarel Targo etenduse tarbeks oma telefoni laadimiseks väärtama natuke alla tunni.

2.3.4. *Helikujunduse keskkonnasõbralikkus*

Muusikaline kujundus loob vaatajas meditatiivse seisundi, mille saavutamisel on publik kontaktis keskkonna ja iseendaga – sellest kogu jätkusuutlikkuse rakendamise idee algabki. Jätkusuutlikkust on võimalik saavutada esialgu iseendast ja oma käitumisega innustada ka teisi vastavalt tegutsema. Teine oluline põhimõte on mõelda endast kaugemale – ümbritsevale keskkonnale, loodusele. Teatri Roheline Raamat (2021) suunab käituma ka kõige väiksemate sammudega, sest see loob tegevuste ja muutuste kaskaadi, mis võib viia suuremate saavutusteni.

Muusikalise kujunduse instrumendid on Tiibeti kell ja taldrikud, Aafrika kalimba ja sahistid, Mehhiko surmavile, okariin, flööt, *cajon*, *shruti box*, laulvad kausid. Varasemalt kasutuses olnud on neist näiteks laulvad kausid, *cajon* ja *shruti box* ning näiteks Mehhiko surmavile kuulub Kristian Põldmale.

2.3.5. *Muude tegevuste jätkusuutlikkus*

Turunduse osas jälgiti samuti jätkusuutlikke põhimõtteid, kuna näiteks kavalehed on saadaval vaid digitaalselt ning reklaamiks on kasutatud suures osas ainult digitaalseid kanaleid. Eelnevate lavastuste puhul on Must Kast koostööd teinud kohaliku trükkimise ettevõttega, et kavalehtede tootmine oleks võimalikult väikese ökoloogilise jalajäljega. Sellegipoolest olid linnapildis kasutusel ka paberist plakatid ning suur PVC banner Küüni tänava reklaamkastis. Pööran siin tähelepanu banneri asukohale linnapildis, mis sobis ideaalselt kommipoe kõrvale, arvestades lavastuses ületarbimise teemakäsitlust (vt joonis 3, lisa 1). Piletimüük toimub Mustal Kastil vaid digipiletite kujul.

Joonis 3. Lavastuse „Hing kurgus” reklaambänner Küüni tänava kuubikus (foto autori kogust)

Nii publik kui ka meeskond liigub Musta Kasti lavastustele keskse asukoha tõttu pigem ühistranspordiga, jalgrattaga või jalgsi. Genialistide Klubi ees on olemas rattaparkla, kuhu on inimestel võimalik rattad lukustada. Lavastusprotsessi „Hing kurgus” meeskonna liikumisharjumused olid samuti vägagi jätkusuutlikud – enamjaolt liiguti proovidesse jalgsi või jalgrattaga. Prooviruumide vaheldumise tõttu oli lavakujunduse ja tehnika transportimiseks siiski vaja kasutada kaubikut, millega sõitsid ka tehnilise ülespanekuga tegelevad meeskonnaliikmed. Kasutusel oli nii Musta Kasti kaubik, mida juhtis peamiselt Kaarel Targo, kui ka Kristian Põldma kaubik. ERMi saali proovidesse sõideti pigem autodega, kuid see-eest olid kõik istekohad täidetud, vähendades sellega süsinikujalajälge.

Prooviperioodil kasutasime mitmeid renditavaid ruume, mistõttu polnud Mustal Kastil võimalik kasutada näiteks jätkusuutlikku kütet või muuta saali töövalguse elektrienergia keskkonnasäästlikumaks. Lavastusprotsess oli aga siiski loodussäästlikum proovisaalide elektri kasutamise osas, kuna juba esimestes proovides rakendasime ajamitega vändatavat valgusenergiat ning töövalgust kasutasime vaid ülesehituseks, pausideks või lava mahavõtmiseks. Protsessi oleks saanud kindlasti veel jätkusuutlikumaks suunata, kasutades nii ehitamiseks kui ka pausideks jm tegevusteks ajamitega toodetud valgusenergiat. Selle

rakendamine oleks pidanud olema aga väga kindla eesmärgiga püstitatud lavastusprotsessi läbiviimise meetod, et kogu protsessi elektrienergia või valgusenergia toodetakse meie endi poolt.

2.4. Produtsendi vaatenurk jätkusuutlikkuse jälgimisel

Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia (TÜ VKA) defineerib etenduskunstide õppekava järgi tehnilist produtsenti, varasemalt lavastuskorraldajat, kui:

- „Tehniline produtsent on inimene, kellel on ülevaade ja arusaam tehnilistest erialadest. Ta oskab koordineerida teiste inimeste tööd ja loomingut nii, et kunstisündmuste tehnilised lahendused sünnivad õigel ajal.” Tema töö nõuab struktureeritust, loogilist mõtlemist ning suhtlemisostkust erinevates situatsioonides ja keskkondades. (Tartu Ülikool, *s.a.*)

Lavastusprotsess saabki üldiselt alguse kas produtsendi või lavastaja ideest, millest lähtuvalt on lavastus produtsendi- või lavastajapõhine. Ühendades produtsendi rolli jätkusuutlikkuse rakendamisega teatris, on produtsendipõhise lavastuse puhul oluline võtta kõige esimesena initsiatiiv lavastus jätkusuutlikult välja tuua. Lavastajapõhises protsessis oleks selleks lavastaja.

Teatri Roheline Raamat (2021) käsitleb lavastusprotsessi vaid produtsendipõhiselt.

Baastasandi standardit jälgides on produtsendi peamine ülesanne leida vastav eelarveline võimekus ja ajagraafik, et teostada produktsioon keskkonnasäästlikult. Produtsent võiks enne kontseptsiooni väljatöötamist kohtuda loomingulise ja tehnilise meeskonnaga, et saavutada ühine visioon lavastuse võimalikult jätkusuutlikuks väljatoomiseks. Oluline on protsessi käigus hoida kogu meeskonda kursis üksteise keskkonnasäästlikest tegevustest. Produtsendi ülesanne on lahendada nende küsimusi ja jõuda otsuseni, et lavastuse jätkusuutlikkus ei piiraks selle loomingulist visiooni.

Lavastusala juhi vaatenurgast on lisaks eelnevalt kirjeldatud produtsendi ülesannetele oluline meeskonda teavitada teatrimaja olemasolul majasisestest ressurssidest, aidates kontseptsiooni väljatöötamisel produktsioonis kasutatavate materjalide inventuuriga, kirjeldades seal ka

nende pärinemist ning kõrvaldamise plaani pärast lavastusprotsessi. Teatri Rohelise Raamatu (2021) madalaima standardi eelduste alusel võiks ta aidata leida vähemalt 50% osas lavakujunduse, rekvisiidi, kostüümide jm materjale, millel on olnud nn eelnev elu taas- ja uuskasutuse näol.

Lavastusala juhi ülesanne on vähendada tootmisprotsessis algmaterjalide kasutamist või hankida materjalid (k.a. plast) võimalikult jätkusuutlikult, vähendada tarnet ja vältida pakendamist kohtades, kus see pole vajalik. Samuti on tal ülesanne kontrollida töökodade tegevust, et tagada ohtlike materjalide õige ja keskkonnasäästlik käitlemine. (Theatre Green Book I, 2021)

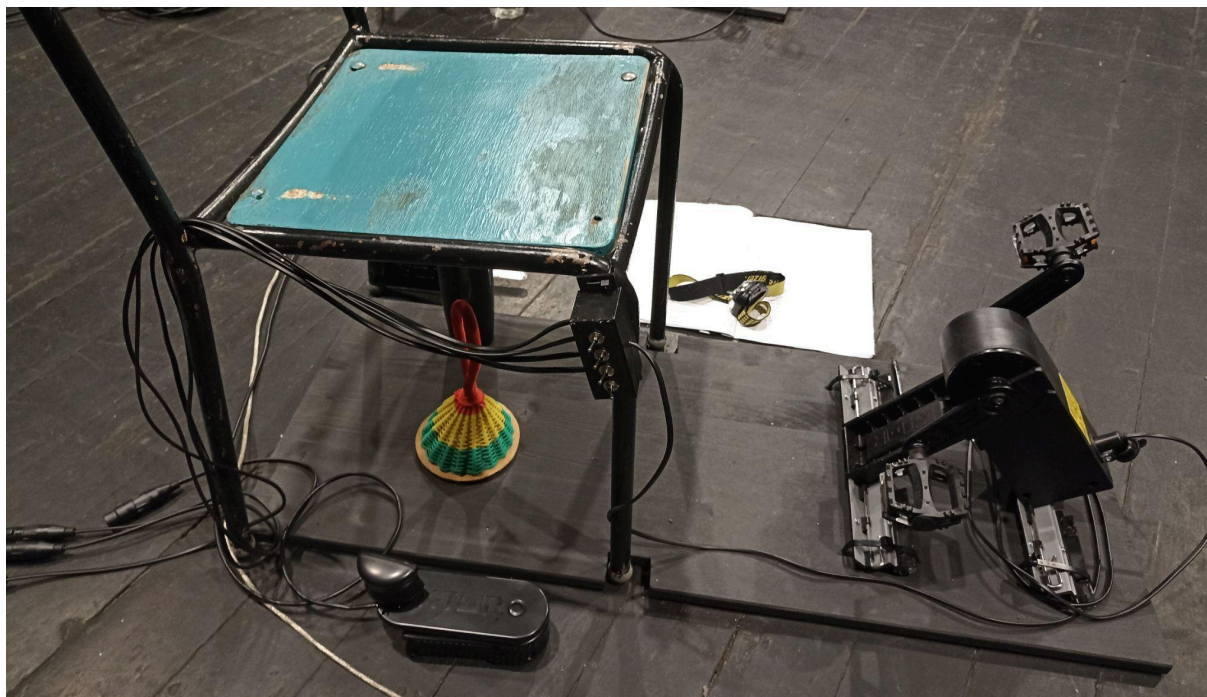
Produktiooni lõppfaasis, kus tehakse järeltööd kogu protsessist, võiks lavastusala juhil olla roll aidata koguda informatsiooni ja õpitud teadmisi jätkusuutlikkuse teemal meeskonnaga jagada. Samuti peaks tema koordineerima seda, et vähemalt 65% kasutatud materjalidest liiguks korduvkasutusse või uuesti ringlusesse (ingl *reuse* ja *recycle*). (*Ibid*)

Analüüsidest Musta Kasti produtsendi Merilyn Elge tegevust „Hing Kurgus” lavastusprotsessis jälgides Teatri Rohelise Raamatu (2021) põhistandardeid, võib väita, et suures osas on ta tegutsenud nende põhimõtete järgi jätkusuutlikult. Küll aga on analüüsitav lavastus lavastajapõhine, mistõttu võttis lavastusprotsessi jätkusuutlikkuse edendamise rolli endale lavastaja Taago Tubin. Samuti analüüsin Merilyn Elget lisaks produtsendina ka lavastusala juhina, kuna väiketeatrile omaselt on temal kui korraldusallasel inimesel teatris mitu rolli.

Lavastuse „Hing kurgus” peamine kontseptsioon ja visioon kinnitus juba 2023. aasta sügisel, andes võimaluse planeerida eelarvet ja ajagraafikuid. See läheb kokku Teatri Rohelise Raamatu (2021) ideaaliga, arvestades, et tegemist on lavastajapõhise protsessiga, kus lavastaja plaanis lavastuse kontseptsioonis kasutada erilahendust etenduse toimimiseks vajaliku elektrienergia tootmiseks. Kogu lavastusprotsessi vältel suunas lavastaja meeskonda keskkonnasõbralikkusega arvestama ja vastavalt sellele tegutsema. Sellegipoolest ei olnud konkreetne eesmärk olla jätkusuutlik lavastusprotsess Teatri Rohelise Raamatu alusel, kuna selleteemalisi täpseid kokkuleppeid või lepinguid ei sõlmitud. Tegemist oli pigem koostööga, kus nii teatril kui ka lavastajal oli ühine eesmärk ja nad olid kooskõlas jätkusuutlikkuse rakendamises.

Kui analüüsida lavastuse lahendusi lava- ja valguskujunduse, rekvisiidi- ja kostüümialal, saab lavastusprotsessi siiski jätkusuutlikkust järgivaks nimetada. Marilyn Elge lahendas lavastusala juhi ülesandeid samuti keskkonnasäästlikult. Näiteks kuulusid lavakujunduse neli tooli varasemalt Genialistide Klubile, mille nad oli nõus lavastuse tarbeks teatrile andma. Toolide värvimine mustaks andis neile uue ja esindusliku välimuse; samuti vastutasime koos kunstnikuga toolide all olevate plaatide värvimise eest.

Lavakujunduse protsessi seevastu ei saa täielikult jätkusuutlikuks nimetada, kuna kõik ostetud elemendid ei läinud lõpuks kasutusse. Kunstnik Kaspar Jancis ostis prooviperioodi alguses mustad seljatoeta taburetid, mis osutusid väntamise tõttu ebamugavateks. Tagastamisprotsess oli keeruline, sest kunstnik viibis välismaal ja tagastamise tähtaeg möödus. Küll aga õnnestus mul kauplusega suheldes taburetid tagastada. Lõpuks otsustas kunstnik siiski toole defekti tõttu mitte tagastada, mistõttu jäid need lõplikult kasutamata. Tunnen, et kunstniku tegevused olid tihti läbimõtlematud ning jätkusuutlikkust mitte arvestavad, kuna lisaks taburettide ostule soetas kunstnik erinevaid kinnitamise elemente, et toolide jalad plaatide külge kinnitada. Ükski neist elementide osadest käiku ei läinud; need jäid Musta Kasti lattu n-ö oma aega ootama. Lavastuses kehtiva lihtsa lahenduse pakkus välja produtsent Marilyn Elge: tooli jalad on plaati lõigatud aukudes, pidurdades etendaja väntamisega tooli nihkumist (vt joonis 4).

Joonis 4. Lavakujundus toolist ja selle all olevast plaadist koos ajamiga prooviprotsessi algusfaasis (foto autori kogust)

Samuti on osa kujundusest tooli all asuvad väikesed mustad karbid, mille sees etendajad küünlaid jm rekvisiite hoiavad. Mustad karbid valmistas produtsent vanadest karpidest, mille sees saabusid Ameerikast ajamite komplektid. Viies tool, millel Kaarel Kuusk muusikainstrumente hoiab, on samuti Genialistide Klubist saadud ning musta värviga üle pintseldatud.

2.4. Minu roll lavastuses

Mina täitsin lavastuse „Hing kurgus” lavastusprotsessis produtsendi assistendi rollis. Minu peamine ülesanne oli proovide tehniline ettevalmistus, kus kogu meeskonnaga ehitasime vajaliku tehnilise ülesehituse. Oluline oli jälgida kaablite vedamisel ja ühendamisel, et õige lüliti käivitab õige valgusallika.

Must Kast rendib Genialistide Klubi musta saali, mistõttu polnud meil võimalik rendiürituste tõttu seal alati proove teha. Seetõttu toimusid meil proovid veel Tartu Uue Teatri suures saalis, Saksa Keele Instituudi (SKI) ruumides, Karlova teatri laval ning Eesti Rahva Muuseumi (ERM) teatrisaalis. Peaaegu kõik proovid algasid erinevate prooviruumide tõttu alati tehnilise ülespanekuga. Prooviperioodi alguses suhtlesin SKI juhatajaga, kuid peagi selgus, et proovideks on vajalik pime ruum, mida SKIs oli keeruline iga kord saavutada. Järgmiste ruumide otsimisega tegeles Marilyn Elge, kuna tal olid olemas vastavad kokkulepped ja suhtlus ruumihalduritega varasematest kordadest.

Samuti tegelesin Mustale Kastile iseloomuliku vestlus-loengu korraldamisega, mis on eraldiseisev sündmus etendustest ning mille eesmärk on avalikult rääkida ühiskonnas olulistel teemadel, mis kajastuvad lavastuses. Kõigepealt pidin otsima potentsiaalseid loengupidajaid ja lavastuses käsitlevate teemade esindajaid. Pakkumised saatsin näiteks keskkonnapsühholoogile Grete Arrole, kliimateadlasele Velle Tollile, humanitaarprobleemidega tegelenud näitlejale Henessi Schmidtile ja toidu raiskamise esindajale Evelin Piirsalule. Küll aga ei läinud kõik plaanipäraselt ning enamus keeldusid pakkumisest just aja sobimatuse tõttu. Vestlus-loengu planeerisime uue hooaja sügiseks, mil etendusi uuesti mängitakse. Lisaks tegelesin ka vestlusringi läbiviijate otsimisega, kes pärast iga etendust suunavad publikut küsimusi esitama.

Samuti tegelesin palju tekstiloomega – näiteks oli minu ülesandeks välja mõelda e-kirja teel väljasaadetava kutse tekst, mis Mustale Kastile omaselt oleks kerge huumori ja vungiga, ning kirjutada pressiteade ja see meediale edastada. Tekstide kirjutamine oli mulle väljakutsuv, kuna nõudis tavalisest rohkem aega, et jäljendada Musta Kasti stiili. Sellegipoolest oli kirjutamine huvitav, sest kogu lavastuses käsitletav oli minu jaoks väga aktuaalne ja oluline.

Samuti palus lavastaja mul pildistada fotosid proovidest, et neid kavalehes ning sotsiaalmeedias kasutada. Lavastuse ülespildistamine oli minu jaoks suur väljakutse, kuna kogu etendus toimub pimeduses või üksiku valgusallika toel. Seetõttu sain kasutada palju oma pilditöötlemise oskusi. Mõned näited on leitavad lisade all (vt lisa 2).

2.6. Eneserefleksioon

Olen äärmiselt rahul, et mul oli võimalus olla Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” meeskonnas. Viimastel aastatel olen ennast pidevalt hoidnud kursis maailmas veel mitte piisavalt tähelepanu saavate kriiside ja probleemidega, mistõttu puudutas selle lavastuse sisu mind sügavalt. Olles bioloogia bakalaureuse eriala vilistlane, on minu jaoks keskkonnamõju küsimused alati päevakajalised ja tähtsad. Olen uhke selle üle, et lavastus on teatrikunsti maailmas uuenduslik ja kohanemisvõimeline, ning et see on välja toodud jätkusuutlikkust järgides: kliimakriisile vastamiseks toodetakse elektrienergia etendajate endi poolt. Proovidest osa võttes sain enda jaoks lavastuses käsitletavaid teemasid sügavamalt lahti mõtestada ning vaadelda teatri positsiooni olulisust ühiskonna peeglina.

Küll aga tunnen, et oleksin võinud protsessi veel rohkem panustada, nimelt just turundusalaste ideede väljakäimisega ning vestlus-loengu korraldamisega. Minu tegevuste puudused jäid aga aja piiratuse taha, sest samal ajal olin poole kohaga Vanemuise teatris lavastusala produtsent ning täiskohaga tudeng, kes kirjutas lavastusprotsessiga samal ajal seminari- ja lõputööd. Kuigi täitsin kõik oma minule usaldatud kohustused ja ülesanded, oleks minu panus saanud olla veel suurem, just ka lavastusprotsessi jätkusuutlikkuse suuna võtmisel ja läbimõttlemisel.

Olen väga rahul, et lavastaja suunas mind proovidest pilte tegema. Mulle väga meeldib fotograafia, kuid mul pole olnud võimalust sellega viimastel aastatel palju tegeleda ja ennast selles valdkonnas arendada. Samuti polnud ma varem lavastusest pilte teinud, mis hiljem kavalehte võiksid minna. See oli esialgu hirmutav, arvestades, et kogu etendus on suures osas pimeduses või üksiku valgusallikaga. Jäin tulemusega suhteliselt rahule ja arendasin enda fotograafiaoskusi keerulistes tingimustes; samuti leidis lavastaja piltide seast sobiva valiku kavalehe kujundamiseks.

Minu jaoks oli väga positiivne elamus, kui tore ja vaba oli meie meeskond ja Musta Kasti tegutsemisstiil. Minu jaoks oli väga vabastav ja innovatiivne osaleda Musta Kasti lavastusprotsessis ning teha koostööd lavastaja Taago Tubinaga, kelle maailmakäsitlus mulle lavastustes väga meeldib. Suurema meeskonnatunde andis pidev osalemine proovides, ühine tehnika ja lavakujunduse ülespanek. Sain palju rakendada tehnilisele produtsendile vajalikke oskusi. Samuti mängisime esietenduse nädalal toimuvates proovides enne läbimängu koordinatsiooni jm elemente sisaldavaid mängu, mis andsid veel tugevama meeskonda kuuluvuse tunde. Veel olid minu jaoks väga põnevad n-õ märkuste voorud pärast läbimänge, kus sain samuti kaasa rääkida, kas või mis lavastuse juures tekitas küsimusi või häiris, sest iga meeskonnaliikme sõna oli oluline ja võeti arvesse.

Tunnen, et sain rakendada palju koolis õpitut nii tehnilise kui ka loomingulise poole pealt. Sain tegeleda palju korralduslike küsimustega, mille hulgas oli ka turundus- ja kommunikatsioonialaste ideede ja mõtetega töötamine. Proovides tehniliste ülespanekutega oli jällegi hea meelde tuletada tehnilisi oskusi, nagu kaablite vedamine jm. Samuti oli väga kasulik ja hariv õppida protsessi käigus Musta Kasti näitel tundma väiketeatrit tegemisi ja süsteeme ning vaadelda kogu „Hing kurgus” protsessi läbi jätkusuutlikkuse läätse.

Kokkuvõte

Jätkusuutlikkuse mõiste hõlmab nii keskkonnakaitset kui ka sotsiaalset ja majanduslikku tasakaalu, püüdes rahuldada praeguseid vajadusi ilma tulevase põlvkondi ohustamata. Selline kontseptsioon on arenenud ökoloogilise teadlikkuse tõusuga ja rõhutab inimtegevuse koosõla looduse vajadustega. Jätkusuutlikkuse saavutamine teatris tähendab näiteks lavastuste ökoloogilise jalajälje vähendamist ja ressursi säästlikku kasutamist. Erinevad tegevusjuhised, näiteks põhjanev Teatri Roheline Raamat (2021), pakuvad lahendusi keskkonnasõbralikeks teatripraktikateks. Suurbritannias tegutsev Arcola Teater on eeskujuks süsinikuneutraalsuse poole püüdlemisega, rakendades keskkonnasäästlikke tavasid kõigis oma tegevusvaldkondades.

Analüüsid Tartus toimetavat teatrit Must Kast Teatri Rohelise Raamatu (2021) ja organisatsioonilise jätkusuutlikkuse teadlikkuse mudeli (HSI, 2018; Taxopoulou, 2023, 47) alusel, paigutub ta etappide vahel, millega nõustutakse jätkusuutlikkuse vajadusega ning toimetatakse efektiivselt jätkusuutlikkuse edendamise nimel, käsitledes lavastuste sisu keskkonnateemasid ning analüüsid oma keskkonnamõju. Väiketeatrile omaselt toimetab Must Kast väga kaalutletult ja vajaduspõhiselt.

Analüüsid Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” protsessi ja teemakäsitlust jätkusuutlikkuse seisukohast, mängib valguskujunduse erilahendus suurt rolli kliimakriisile vastamises. Lavastus ise käsitleb tarbimisühiskonna läbimõtlematuid ja privilegeeritud otsuseid, suhestudes jätkusuutlike põhimõtete kajastamisega teatrikunstis. Lavakujundus koos valguslahendusega moodustas põhilise osa lavastusest, milleks olid pedaalajamid etenduseks vajaliku elektrienergia tootmiseks. Mitmete muusikaliste instrumentide, muude rekvisiitide ja valgustehnika puhul oli rakendatud taaskasutuse printsiipi. Kogu lavastusprotsessis keskenduti keskkonnasõbralikkusele.

Analüüsisin „Hing kurgus” lavastusprotsessi pigem produtsendi ja lavastuala juhi vaatenurgast ning saab väita, et protsessis jälgiti Musta Kasti produtsendi Marilyn Elge näitel keskkonnasäästlikkuse põhimõtteid. Oluline on produtsendina protsessi planeerida juba varakult, et saavutada jätkusuutlikkuse rakendamine, kaasates säästlike tegemisega kogu

meeskonda. Lavastusala juhi rollis on tähtis jälgida lavastuses kasutatavate materjalide keskkonnasõbralikkust, näiteks rakendades palju taaskasutust ja ümbertöötlemist.

Minu roll kogu lavastusprotsessi oli produtsendi assistent, kus minu vastutada oli näiteks Mustale Kastile iseloomuliku vestlus-loengu korraldamine, pärast etendust toimuva vestlusringi korraldamine, e-kirja teel saadetava kutse tekstiloomine, pressiteate kirjutamine ning selle edastamine meediale jm jooksvate küsimuste või probleemide lahendamine. Samuti aitasin palju proovides tehnilise ülesehituse ja maha võtmisega. Minu jaoks oli väljakutse pildistada proovides kavalehe pilte, kuna etendus on suures osas pimeduses või üksiku valgusallika kumaga.

Musta Kasti lavastuse „Hing kurgus” protsess oli minu jaoks väga huvitav, inspireeriv ja positiivne. Olen väga rahul, et sain olla Musta Kasti meeskonnas ning teha koostööd Taago Tubinaga. Samuti olen rahul tulemusega, mille saavutasime meeskonna ühtsuse ja mõtestatuse ning lavastusega sõnumi edastamisega. Küll aga tunnen, et minu panus oleks saanud ja võinud veelgi suurem olla, näiteks turunduse ja kommunikatsiooni valdkonnas. Sellegipoolest sain protsessi rakendada palju oma erialale – tehnilisele produtsendile – omaseid oskusi ja tegevusi.

Kasutatud allikad

- Arcola Theatre. (s.a.). *Sustainability*. <https://www.arcolatheatre.com/about/sustainability/>
- Conservation International. (s.a.). *Climate change facts*.
<https://www.conservation.org/stories/climate-change-facts#references>
- Curtin, T., & Jones, J. (2000). *Managing Green Issues*. Palgrave Macmillan.
- Eesti Teatri Agentuur. (s.a.). *MIM goes sustainable*.
<https://teater.ee/teatriinfo/lavastused/mim-goes-sustainable/>
- Fudloop. (s.a.) *Toidu raiskamine*. <https://fudloop.ee/toidu-paastmisest/>
- Human Synergistics International. (2018). *ORGANISATIONAL CHANGE MODEL. Stages of Organisational Consciousness*.
<https://www.human-synergistics.com.au/Files/Newsletters/Stages%20of%20Organisational%20Consciousness%20Part%20I.PDF>
- Iberdrola. (s.a.). *Carbon sinks*. <https://www.iberdrola.com/sustainability/carbon-sinks>
- Indigo Share. (2023, september). *Act Green 2023: Understanding audience attitudes towards the role of cultural organisations in tackling the climate emergency* [Võrdlusaruanne].
<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/supercool-indigo/Act-Green-2023-Benchmark-report-c-Indigo-Ltd.pdf>
- Jones, E. E. (2014). *A Practical Guide to Greener Theatre: Introduce Sustainability Into Your Productions*. Focal Press.
- Kangur, K. (2024). *Jätkusuutlikkuse kaardistamine Eesti Riigiga seotud teatrites* [Seminaritöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia]. DSpace.
- Liiv, P. (1989). *Ausalt & avameelselt roheliste liikumisest meil ja mujal, Eestimaa keskkonnaprobleemidest, rohelisest kultuurist* (P. Liiv, Ed.). Perioodika.

May, T. J. (2005). *Greening the Theater: Taking Ecocriticism from Page to Stage*. *Journal of Interdisciplinary Literary Studies*, 7(1), 84-103.

<https://theresajmay.com/files/Greening-the-Theatre-Theresa-J-May-IDLS.pdf>

Morris, E. T., Banta, M., Gaston, L., & Goldmark, S. (2022). *A step-by-step guide for theater practitioners to make organizations more sustainable*. Sustainable Production Toolkit.

https://drive.google.com/file/d/18s3UPwdGBw1jDrBhp13to_1sNRyMkmjH/view

Must Kast. (s.a.). *Lugu*. <https://www.teatermustkast.ee/avaleht/lugu/>

Oja, A. (2003). *Keskkonnaeetikast säästva ühiskonna eetikani: inimese ja looduse vaheline tasakaal kui jätkusuutlikkuse aluspõhimõte*. Säästva Eesti Instituut.

Pisani, J. A. D. (2007). Sustainable development – historical roots of the concept.

Environmental Sciences, 3(2), 83-96. <https://doi.org/10.1080/15693430600688831>

Tartu Ülikool. (s.a.) *Etenduskunstud*. <https://ut.ee/et/oppekavad/etenduskunstud>

Taxopoulou, I. (2023). *Sustainable Theatre: Theory, Context, Practice*. Bloomsbury Academic.

Theatre Green Book. (2021). *Sustainable Productions*. <https://theatregreenbook.com/>

Lisad

Lisa 1. Lavastuse „Hing kurgus” plakat (kujunduse autor Birgit Landberg, idee autorid Taago Tubin, Kaspar Jancis)

MUST KAST ESITLEB

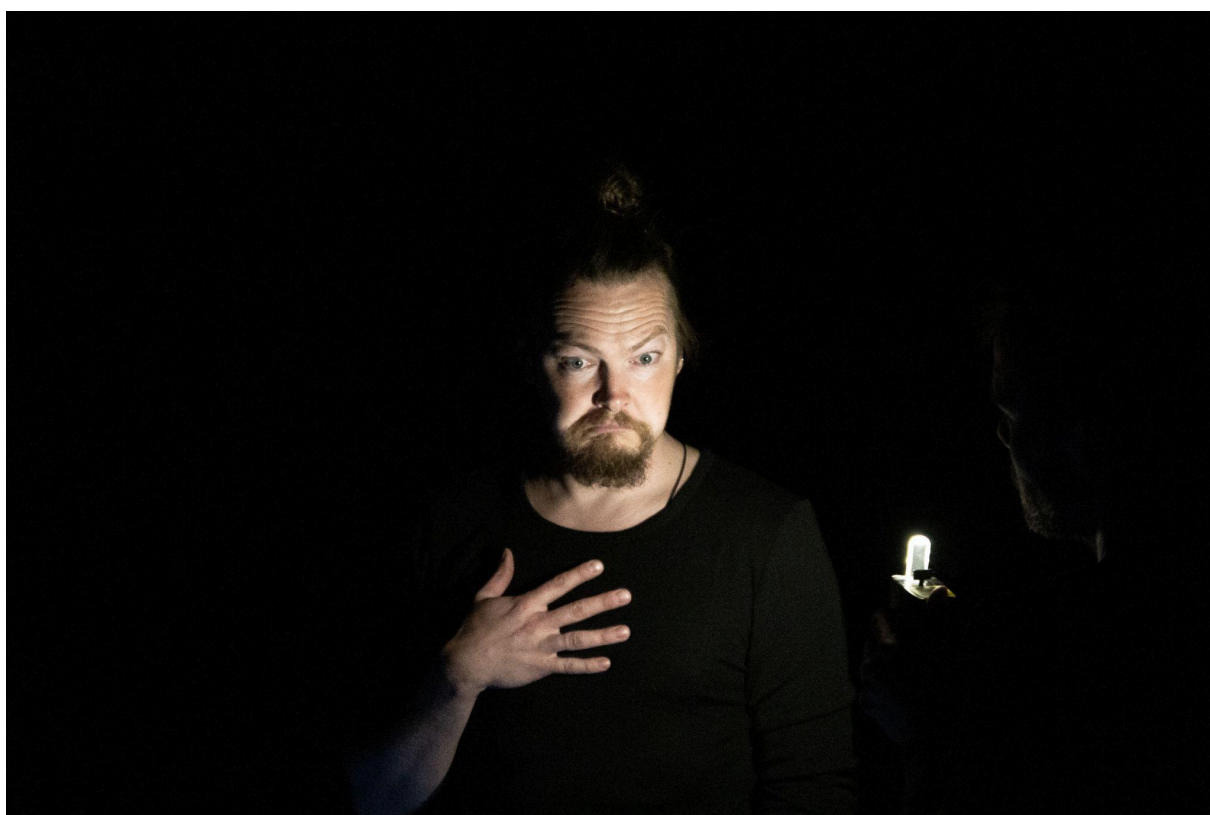
**HING
KURGUS**
SÜÜTUNDESAAGA

23. / 24. / 27. / 28. MAI
Genialistide Klubi
TARTU

PILETID ja OTSEMÜÜK
triiin@teatermustkast.ee
WWW.TEATERMUSTKAST.EE

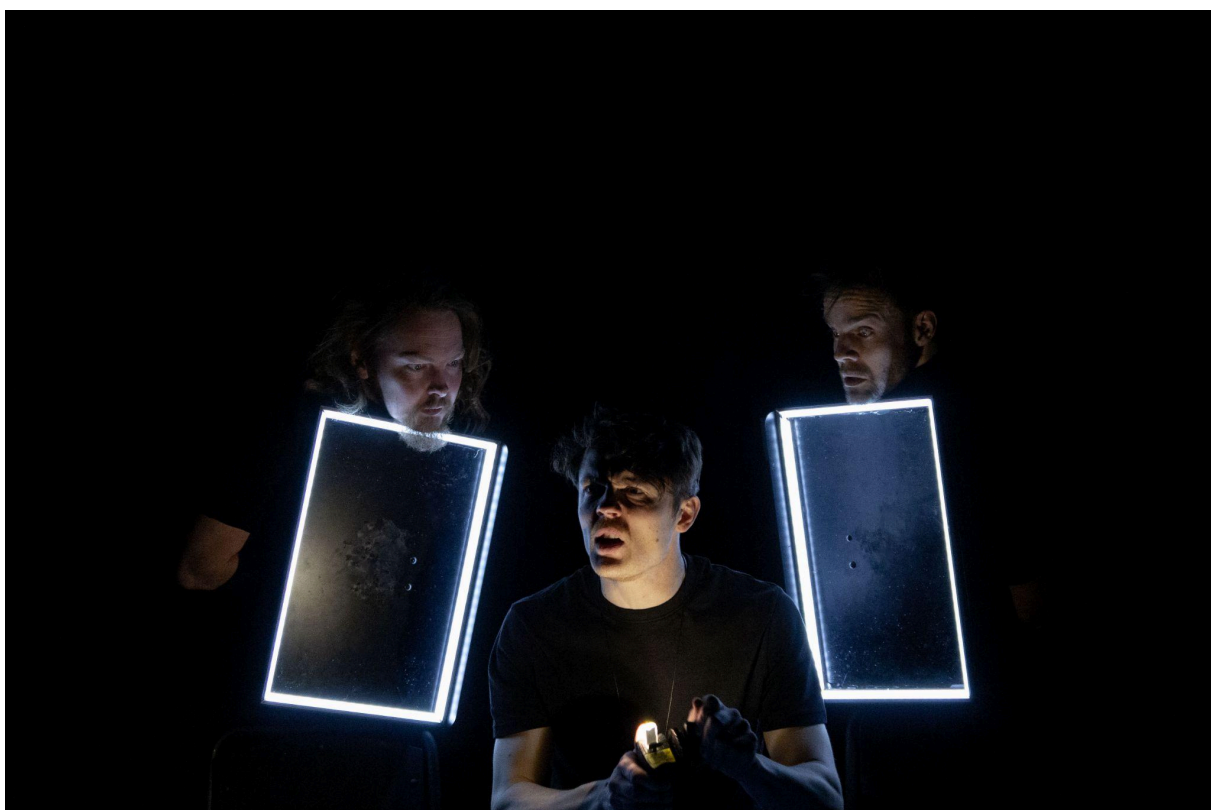
 TARTU   UNIVERSUM

Lisa 2. Fotod lavastuse „Hing kurgus” proovidest

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karoliina Kangur,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „„Hing kurgus” lavastusprotsessi jätkusuutlikkuse analüüs teatris Must Kast”, mille juhendajad on Ele Viskus ja Marilyn Elge

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karoliina Kangur

21.05.2024